

DEDE KORKUT HİKÂYELERİ İLE İLİADA VE ODYSSEİA DESTANLARI ARASINDA MUKAYESELİ BİR DENEME

A Comparative Essay Between The Turkish Dede Korkut Stories and The Greek Epics
of Iliad And Odyssey

Doç. Dr Osman YILDIZ

Orcid: 0000-0002-3162-6570 ♦ Kıbrıs İlim Üniversitesi, Türkçe Öğretmenliği ♦ osmanyildiz@csu.edu.tr

ARTICLE INFO

Submit : 08.06.2021
Accept : 22.06.2021
Published : 30.06.2021

iThenticate Report: %2 ✓

EOI:

<http://eoi.citefactor.org/10.11243/ijhar.06.02>

Area Editor: Doç. Dr. Süleyman EROĞLU

Technical Editor: Öğr. Gör. Şükrü KAYA

Reference:

YILDIZ, Osman. (2021). Dede Korkut Hikâyeleri İle İliada ve Odyssea Destanları Arasında Mukayeseli Bir Deneme. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 6(2): 243-254.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, Akılcılık, İlyada ve *Odyssea*, Tepegöz, Karşılaştırmalı Edebiyat

Keywords: Dede Korkut, Rationalism, Tepegöz, Iliad and Odyssey, Comparative Literature

Özet

Araştırma Makalesi ♦ Research Article

Günümüz sanat eleştirmenlerinin sanat eserlerini incelerken dikkate aldığı hususlardan biri de arketiplerdir. Destan, efsane masal gibi türler, bünyelerinde taşıdıkları mitolojik unsurlar bakımından arketipsel zengin malzemeler içerirler. Bu açıdan tarihin köklü milletlerinden olan Türkler ve Yunanlılar zengin bir literatüre sahiptirler. Her iki ulusun destanlarını ve bu destanlarda yer alan mitolojik unsurlarını, çeşitli açılardan karşılaştırmak ve bu sayede değişik sonuçlara ulaşmak mümkündür. Bunlardan belki de en önemlisi her iki toplumun genel seviyesini ve çeşitli olaylar karşısındaki tutumunu tespitidir. Bu tespiti yaparken kıyas metodundan yararlanmak, ortaya çıkartılacak sonuçlar bakımından faydalı olacaktır. Bu çalışmada, Türk milletinin karşılaştığı çeşitli olaylar karşısında takındığı akılcı tutumu ve erdemi, birer mukayese aracı olması bakımından Yunan destanlarından “İlyada ve Odyssea”dan da istifade ederek dikkatlere sunulacaktır.

Abstract

The contemporary art critics while studying the works of arts usually attach great importance to aspects related to archetypes. Epics, legends and fairy tales which contain mythological elements create valuable resources for archetype literature. Both the Turks and Greeks being important nations of history, have their own rich literature backgrounds. By carrying out comparative studies on the epic works belonging to these two nations it is possible to reach at various results. Probably the most striking one among these results is related to determining their general levels of attitude towards various events. The comparison method will be applied in order to attain the desired results. In this study, the rational attitude adopted by the Turkish nation against towards various events will be underlined through the comparative method with the help of the Greeks epic Iliad and Odyssey.

Giriş

Destan, efsane, masal gibi türler; olay, zaman, mekân ve şahıs kadrosu itibariyle içinde olağan üstü unsurlar taşıyan anlatmaya dayalı anonim hikâyelerdir. Bu hikâyeler, kökü tarihin

derinliklerine uzanan birçok toplumda birer anlatım aracı olmanın dışında bünyelerinde dil, kültür ve sanat kaynaklarını besleyecek zengin malzemeler barındırırken ayrıca kitlesel bilinçaltının çeşitli unsurlarını tespiti yapacak işlevler de sunarlar.

C. G. Jung'un psikoloji dünyasına kazandırdığı "arketip" terimi kolektif bilinç altından süzülüp gelen mitolojik temaları içerir. Buna göre kitlesel bir davranışın arka planını çoğu zaman yönlendiren etmen, mazide cereyan eden bir hadisenin toplumsal hafızada bıraktığı izlerdir. Bu izin peşine düşen araştırmacının elinde, anonim halk ürünlerine ait küçük bir malzeme, içinde barındırdığı mit veya mitolojik unsurlardan dolayı büyük kıymet ifade eder. Örneğin bir efsanenin içinde yer alan yedi başlı canavar, mazide yaşanmış korkulu günlerin sembolleşmiş mitolojik bir unsurdur. Toplum, kendisini tehdit eden bir veya birden fazla olumsuzluğu çok başlı bir canavar şeklinde tahayyül edebilir. Bu yüzden çoğu kişiye saçma görünen böylesi bir mit, arketipsel olarak değerlendirildiğinde birçok anlamı açığa çıkarır.

Bir mit, modern çağda yazılmış bir metnin içine yazarının farkında olmaksızın bile sızabilir. Örneğin İstiklal Marşı'nda kolektif şuuru yansıtan birçok mitolojik unsuru bulabiliriz. İslamcı kimliğiyle ön plana çıkan Mehmet Akif'in şiirlerinin büyük bir bölümünde dinsel temalar yer alırken, kolektif bir duyusun ortak sesi olan İstiklal Marşı'nda Müslümanlık öncesine ait mitolojik unsurların bulunması dikkat çekicidir. Bu mitolojik unsurlar, arketipsel olarak ele alınmak durumundadır. Şiirde yer alan "sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak"; "yurtarım dağları", "çelik zırlı duvar" veya "tek dişi kalmış canavar" ifadeleri araştırmacısını eski inanışlara, efsanelere veya destanlara götürecektir. Çünkü marşta geçen "tüten en son ocak" ifadesi eski Kam inancının söndürülmesi büyük günah olan "ocak"a; "tek dişi kalmış canavar" ifadesi Tepegöz canavarına; "yurtarım dağları" ifadesi demir dağlarının eritildiği Ergenekon'a birer gönderme gibi dururken "çelik zırlı duvar" ifadesi Oğuz'un karşılaştığı güçlüğe benzemektedir. Bu benzerlik ayrıca tarihsel bir söylem olarak sıklıkla tekrar edilen "yedi düvele karşı savaştık" cümlesi ile birlikte ele alındığında "yedi başlı canavar" miti toplumsal hafızanın katmanları arasında sürekli canlılığını sürdüren bir varlık gibi durmaktadır:

"Derin bilinçdışı değerlerini bilince taşıyan arketip simgeleri, en yalın ve en saf haliyle yaratılmış mitleri ve epik anlatılarda görülse de, bu köken örnek – ilk örnek yoğunlaşmanın bitimsiz bir hazine gibi modern edebiyata kadar bütün insanlığın yaratıcı düş gücünü beslediğini ve yönlendirdiğini söyleyebiliriz." (Korkmaz 2008: 64)

Tarihin en köklü milletlerinden biri olan Türklerin masal, destan ve efsane bakımından oldukça zengin bir literatürü ve kayda geçmiş mitolojik unsurları vardır. Yine kadim milletlerden olan Yunanlıların da destan ve mitoloji bakımından zenginliği tartışmasız kabul edilir. Bu iki ulusun destanları ve bu destanlarında yer alan mitolojik unsurları, çeşitli açılardan karşılaştırılarak, değişik sonuçlara ulaşmak mümkündür. Bunlardan biri de toplumların genel seciyesini ve olaylar karşısındaki tutumunu tespittir. Bu tespiti yaparken kıyas metodundan yararlanmak, ortaya çıkartılacak sonuçları bakımından faydalı olacaktır. Bu çalışmada, Türk milletinin karşılaştığı çeşitli durumlar karşısında takındığı akılcı tutumu ve erdemi, destan metinlerinden yararlanarak ve bir mukayese aracı olması için Yunan destanlarından *İlyada ve Odysseia*'dan istifade ederek dikkatlere sunacağız.

Akılcılık ve Erdemlilik Açısından Bir Mukayese Denemesi

Destan, efsane, masal gibi türler tanımlanırken “olağanüstü” sözcüğü en sık kullanılan kelimelerdendir. Bu türlerin böyle tanımlanması, işin doğasında olan olağanüstü olaylardan kaynaklanır.

Her toplum, kendisine ait değerleri, söz konusu türler içinde ifade ederken derecesi farklı olmakla birlikte, sık sık tabiatüstü olaylara yer verirler. Bu açıdan anonim edebiyatımızın destan, masal nevi türlerinde olağandışı hadiselerle sıklıkla rastlarız. Fakat Türk halkının asırlar boyu nakil yoluyla aktardığı bu çeşit türlerde, yaşanan hadiselerin akla ve mantığa uygunluk oranı hiç de küçümsenecek niteliktedir.

Elbette ki Türk destanlarında ortaya konulan hayat tarzının gerçek dünyanın koşullarıyla birebir örtüştüğünü söylememiz mümkün değildir. Fakat bir İlyada veya Oddyssea’la mukayese ettiğimizde, bu ölçünün Türk destanlarında daha gerçekçi olduğu da gözden kaçmamaktadır. Yunan destanlarından yansıyan Tanrılar, insanlar, tabiatüstü varlıklar ve bu varlıklar arasındaki ilişkiler aklın sınırlarını zorlayacak manzaralar aksettirirken, aynı zamanda feodal bir yaşamın varlığını da açığa vurur:

“...Tanrıların yediği içtiği insanlarınkine benzemez. Ölümsüz olduklarından onlar şarap yerine nektar içer, ekmek yerine ambrosia yerler. Altın taslarına nektar dökmek Tanrıca Hebe’ye bir de Tros’un oğlu Ganymedes’e düşer.” (Homeros 1999: 37)

Oysa Türk destanlarından ve hikâyelerinden yansıyan yaşam tarzı, daha doğal, daha insanî ve daha demokratik bir görünümündedir. Hakan ile tebaa arasındaki yaşayış farklılıkları bir uçurum olarak karşımıza çıkmamaktadır. Nitekim Türk destanlarını ve Dede Korkut hikâyelerini incelediğimizde, gücünün kaynağını Tanrı’dan alan Hakan, yaşam koşulları karşısında halktan farklı yasalara tabii değildir.¹ Çocuğu olmayan Dirse Han’ın kara otağa yerleştirilmesi, böyle bir duruma işaret etmektedir. Han’ın altına kara keçe döşenmesi, önüne kara koyun yahnisi getirilmesi, töreler karşısında bey ile tebaa arasındaki eşitliğe delalet eder. Şüphesiz Türk destanlarında kişileri diğer kişilerden üstün kılan unsurlar da vardır. Fakat bu üstünlük, bugün dahi itiraz edilmesi mümkün olmayan erdemliliğe dair üstünlüktür. Sultanları veya kahramanları diğer insanlardan üstün kılan şey, toplumsal statüleri veya kudretli olmaları değil, erdemli davranışlar sergilemeleridir. Kişiler bu üstün statüyü elde edebilmek için; toplumun başına musallat olmuş bir güçlüğü yenmek, yaptığı işten dolayı böbürlenmemek, yoksulları korumak, açları doyurmak ve çıplakları giydirmek zorundadırlar.²

Türk hakanları veya kahramanları halkına musallat olan kötülüklerle savaşırken doğruluk, iyilik gibi erdemli davranışlardan asla taviz vermezler. Düşmanını yendikten sonra onun düştüğü acınacak duruma Oğuz Kağan’ın üzülmeye, Türklüğün kahramanlık anlayışının genetik şifrelerindedir. Oysa *Odyssea*’da Tepegöz’ü kör eden savaşçılar, onun düştüğü bu

¹ Bu durumu Türklerin ilk yazılı metinleri arasında yer alan Orhun Abidelerinde de görmekteyiz. Türk Hakanı, gücünün kaynağını Tanrı’dan almaktadır: “Tanrı buyurduğu için Kağan olan”, “Tanrı kuvvet verdiği için babam kağanın askeri kurt gibiymiş... Tanrı lütfettiği için illiyi ilsizletmiş, kağanlıyı kağansızlatmış, düşmanı tabii kalmış, dizliye diz çöktürmüştü, başlıya baş eğdirmiş...” (Ergin 2008: 13)

² Açları doyurmak, çıplakları giydirmek, yoksulları kollamak Türklerin ilk yazılı ve sözlü metinlerinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Orhun Abidelerinde Bilge Kağan, Han olduktan sonra ölecek olan milleti diriltmek için, açları doyurmuş, çıplakları giydirmiş, yoksulları kollamıştır. Bu husus Oğuz Kağan destanı ve Dede Korkut hikâyelerinde de geçer. Bir evlat sahibi olamayanlara verilen öğüt; açların doyurulması, çıplakların giydirilmesi, yoksulların korunmasıdır. Nitekim bu öğüt yerine getirildiğinde Tanrı, Oğuz gibi bir evlat, Boğaç gibi bir yiğit oğlan verir. (O.Y.)

durumla alay etmişlerdir. Bu açıdan Dede Korkut hikâyelerinde yer alan Tepegöz³ ile *Odysseia*'da yer alan Tepegöz'ü karşılaştırdığımızda benzer durum karşısındaki farklı iki ulusun tutumu ortaya çıkmaktadır.

Odysseia'nın dokuzuncu bölümü "Tepegöz"le ilgilidir. Burada anlatılan Tepegöz ile *Dede Korkut*'un sekizinci bölümünde yer alan *Basat*'ın *Tepegöz'ü Öldürdüğü Destanı* veya *Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması* başlıklı hikâyesi ana hatlarıyla benzerlikler taşır.⁴ *Odysseia*'daki yaratığın tepesinde bir göz olması, mağarada koyunlarıyla birlikte yaşaması, insan eti yemesi, gözünün dağlanarak kör edilmesi *Dede Korkut*'taki ile benzer çizgilerdir. Bu çizgiyi farklı kılan, Tepegözle ilgili verilen mücadelede uygulanan metotlar, akılcı yaklaşımlar ve erdemli davranışlardır. *Odysseia*'da adı Kimse olan bir savaşçı arkadaşlarıyla beraber Tepegöz'ü mağarasında öldürmeye karar verirler. Fakat Tepegöz'ün mağaraya gelmesiyle bütün cesaretleri kırılır. Savaşçılar çeşitli yalanlar söylemek suretiyle Tepegöz'den kurtulmaya çalışırlar. İkna olmayan Tepegöz bir çırpıda altı savaşçıyı midesine indirir. Ertesi gün diğerlerine sıra gelecektir. Kimse adlı kahraman bir plan yapar: Tepegözün mağarada olmadığı bir esnada bir ağacın ucunu sivriltilip saklamıştır. Tepegöz geldiğinde iki savaşçıyı daha midesine indirir. Bu durumda hileye başvuran Kimse, yanında getirdiği şarabı Tepegöz'e ikram eder. Şarabın etkisiyle uykuya dalan Tepegöz'ün gözüne ateşte kızdırdığı ağaç batırır. Kör olan Tepegöz'den kurtulmak için koçların altına saklanan savaşçılar mağaradan çıkarken yaralı ve kızgın olan Tepegözün bu durumuyla alay ederler.

Oğuz Kağan destanında ve *Dede Korkut* hikâyelerinde de Tepegöz adı verilen bir canavar vardır. *Dede Korkut*'ta *Basat* adlı kahraman, bilindik metotlarla onu nasıl yeneceği konusunda çaresiz kalınca çareyi çevresine danışarak çözüm yolları arar: "Mere kocalar bunun ölümü nedendir? Eyitiler: Bilmezüz ama gözünden gayrı yerde et yokdur."

Basat'ın karşılaştığı sorunun benzeri Oğuz Kağan Destanında da vardır. Yalnız *Basat*'ın karşılaştığı sorunu çevresine danışarak çözüm araması durumuna Oğuz Kağan'da rastlamayız:

"Oğuz, yalnızca güce dayanarak onu yok etmek istemiştir... Oğuz, bu beladan güçle kurtulamayacağını anlayınca kaçarak, göçerek kurtulmayı dener. Tepegöz'ün baş edilmezliği yeni bir insan tipinin çıkmasını zorunlu kılar. Bu insan; sorular soran, Tepegöz'ün başına gelip, kapak kaldıran, bakıp gören ve heyecanlarından çok akılla hareket eden alp bilge tipidir." (Korkmaz 2008; 70)

Gerek *Dede Korkut*'ta gerekse *Odysseia*'da Tepegöz adlı canavar, koyun yetiştiriciliği yapmaktadır. Bu benzerlik, *Basat*'ın mağaradan kaçarken *Odysseia*'da olduğu gibi Tepegöz'ün koçlarından birini kullanmasında da görülür. Aradaki fark; *Basat*'ın düşmanını yok etmek için akılcı metotlara başvurmasıdır:

"Koçu tutup boğazladı, derisini yüzdü. Kuyruğu ile başını deriden ayırmadı, içine girdi. *Basat* Tepegöz'ün önüne geldi. Tepegöz de bildi ki *Basat* derinin içindedir. Der: Ey sakar koç, benim nereden helak olacağımı bildin. Öyle çalayım seni mağara duvarına ki kuyruğun mağarayı yağlasın dedi. *Basat* koçun başını Tepegöz'ün eline sundu.

³ "Dede Korkut'taki Tepegöz gibi korkunç bir kahraman da *Manas*'da mevcuttur. Bu, at yerine öküze binen tek gözlü Madıkan'dır. Başka bir yerde de Kalmukların ünlü Alplerinden *Kaban Alp*'in Kafdağı'nda Tepegözlerle savaşıp, bir kaçını esir aldığından bahsediliyor" (Okuyucu 1995: 66).

⁴ "Dede Korkut anlatıları, her ne kadar Türklerin İslamiyet'i kabul döneminde yazıya geçirilmiş olsalar da oluşum evreleri itibarıyla ilk yaradılış mitlerine kadar uzanan ve bu mitlerden beslenen metinlerdir." (Korkmaz 2008: 64)

Tepegöz boynuzundan sımsıkı tuttu. Kaldırınca boynuz deri ile elinde kaldı. Basat, Tepegöz'ün bacağının arasından sıçrayıp çıktı.” (Ergin 2005: 159)

Odysseia' da ise savaşçıların kaçmak için koçların altına kendilerini bağlaması pek gerçekçi değildir:

*“Benim koç kapıya doğru en son yürüdü,
Bol yapağının ve benim karışık düşüncelerimin yükü altında.
Güçlü Polyphemos onu da elledi ve şöyle dedi.
A canım koç, ne diye en son sen çıkarsın mağaradan?
Böyle dedi, saldı koçu kapıdan dışarı
Mağaradan ve avludan uzaklaşınca az bir şey
Önce kendimi koyverdim koçun altından
Sonra birer birer çözdüm arkadaşlarımı” (Homeros 1999: 37)*

Basat'ın Tepegöz'ü öldürürken Tıpkı Oğuz, Boğaç, Kanturalı'nın yaptığı gibi düşmanın gücünü sınavarak, fikrederek mücadele etmektedir. Bilginlerden Tepegöz'ün zayıf tarafını öğrenen Basat, ocakta kızdırdığı şiş ile gözünü dağlayarak kör eder. Basat'ın Tepegöz'ü öldürmesi tek aşamada bitmiş bir hadise değildir. Tepegöz, güçlü bir canavar olduğu kadar zeki bir yaratıktır. Mağarada kurduğu birçok tuzakla düşmanlarını alt etmektedir. Dolayısıyla Tepegöz'ü öldürmek için sadece ondan üstün bir güce sahip olmak yeterli değildir. Tepegöz'den akılcı da üstün olmak gerekmektedir. Bunun için Basat, Tepegöz'ün kurduğu birçok tuzağı ve hileyi aşmak zorundadır. İlk “sihirli bir yüzük” tuzağını, ikincisi “altın akçe dolu bir kümbet tuzağı” nı başarıyla geçen Basat'ı bu sefer daha çetin bir hile beklemektedir:

“Tepegöz: “Orda iki kılıç var, biri kınlı biri kınsız, o kınsız keser benim başımı. Var getir, benim başımı kes dedi. Basat mağara kapısına vardı. Gördü bir kınsız kılıç durmaz iner çıkar. Basat der: Ben buna hemen tedbirsizce yapışmayayım deyip kendi kılıcını çıkardı, tuttu, iki parçaya bölündü. Vardı bir ağaç getirdi, kılıca tuttu, onu da iki parça eyledi. Sonra yayını eline aldı. Ok ile kılıcın asıldığı zinciri vurdu. Kılıç yere düştü, gömüldü. Kendi kılıcını kınına soktu. Sapından o kılıcı sımsıkı tuttu...” (Ergin 2005: 160)

Oğuz'un düşmanını sınamak için uyguladığı deneme yöntemi Basat tarafından da uygulanmıştır. Önce kendi kılıcını, sonra bir ağacı mağarada asılı duran kılıca tutması, daha sonradan onu etkisiz hale getirmesi, deneme yöntemi ile gerçekleştirilir. Bütün bu hilelerden deneme yöntemi ile kurtulan Basat, Tepegöz'ün aman dilemelerine kulak asmaksızın onu öldürür. Hikâye bu yönüyle de *Odysseia'* dan ayrılır. *Odysseia'* da savaşçılar Tepegöz'ü öldürmeyerek, onun düştüğü bu zayıf durumla alay ederler:

*“Bizim Tepegöz'e gene bir sesleneyim dedim,
Arkadaşlar tatlı sözlerle tutmaya çalıştılar beni,
-- Deli misin, ne diye kışkırtırsın şu yaban adamı?
Denize fırlattığı bir taşla baksana ne yaptı,
...*

Böyle dediler ama kandıramadılar ulu yüreğimi...” (Homeros 1999: 165)

Dede Korkut Hikâyelerinde Akılcı ve Erdemli Tutumlar

Oysa Türk destanlarında ve hikâyelerinde düşmanını zayıf düşürmek, alaya almak, aşağılamak yoktur. Rakip kesin bir şekilde öldürülür. Hatta Oğuz’da olduğu gibi düşmanın ölüsünü parçalamak isteyen sunkara (ala doğan) bile tahammül edilmez.

Türk savaşçıları yaptıkları kahramanlıkları birer övünç vesilesi olarak göstermezler. Gösterenler ise kınanır. Dede Korkut’ta Begil Bey, yaptığı kahramanlıklar için Kazan Bey tarafından “*hüner atındır*” dediği için kırgınlık gösterir. (Ergin 2005: 166) Kazan Bey’in haklılığı Begil Bey’in attan düşüp ayağının kırılması kendini gösterir. Ayrıca tutsak edilen Salur Kazan’ın tekfurun önünde söylediği şu ifadelerden kahramanlığın ve yiğitliğin kişisel övünç değil millete ait değerlerin yüceltilmesi olarak vurgulanmaktadır:

“Ak meydanda yumru başı top gibi kestim

O zaman bile erim beyim diye övünmedim

Övünen erleri hoş görmedim

Eline geçmiş iken bre kâfir öldür beni

Kara kılıcını çal boynuma kes başımı

Kılıcından sapacağım yok

Kendi aslımı kendi kökümü yermem yok” (Ergin 2005: 194)

Dede Korkut hikâyelerindeki bu deneme ve sınama ile ilgili tutum sadece düşmanlarının zayıf taraflarını açığa çıkartmak için kullanılmaz. Bazen kendi dost ve akraba çevrelerinin de sınıandığı görülmektedir. *Kam Püre’nin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı*’nda böylesi bir durum işlenmiştir. Beyrek, on altı yıl aradan sonra yurduna döndüğünde eşi Banu Çiçek’le Yalancıoğlu Yaltacuk’nun düğün hazırlıkları içinde olduklarını görür. Beyrek, kılık değiştirerek ailesinin ve arkadaşlarının kendisine olan bağlılıklarını sınaması ve eşinin kendisine olan tutkusunu sorgulaması böylesi bir durumdur:

“Beyrek gideli bam bam tepe başına çıktın mı kız

Kıvranıp dört yanına baktın mı kız

Kargı gibi kara saçını yoldun mu kız

Güz elması gibi al yanağını yırttın mı kız” (Ergin 2005: 85)

Beyrek, bütün bu sorulardan sonra bakar ki Banu Çiçek’in gönlü hala kendisindedir, o zaman kimliğini açıklar.

Türk destanlarında ve hikâyelerinde karşılaşılan meseleler akıl yoluyla çözülmeye çalışılır. Oğuz’un halkına musallat olan canavarla mücadelesi konumuzla ilgili güzel bir örnektir. O, düşmanı ile karşılaşmadan önce onun ne çeşit bir yaratık olduğunu ve gücünün sınırlarını çeşitli yöntemler kullanarak anlamaya çalışır. İlk yakaladığı bir geyiği, sonra bir ayıyı ağaca bağlaması, bu yönde atılmış adımlardır. Düşmanın hangi donanımlara sahip olduğunu gözlemledikten sonra ağacın altında beklemeye karar verir. Kalkanıyla kendisini savunur, çıdası ile vurur, kılıcı ile başını keser. Daha sonradan yine aynı yere geldiğinde görür ki, bir sunkar (ala doğan) canavarın bağırsaklarını yemektedir. Yay ve okla sunkarı öldürür. Böylesi

bir zaferden sonra onun övgüsü kullandığı araç ve gereçlerle ilgili olmuştur: “*Canavar geyik yedi, ayı yedi. Çıdam (onu) öldürdü, demir olduğundandır. Canavarı sunkar yedi. Yayım okum öldürdü, bakır olduğundandır...*” (Banarlı 1971: s.18)

Bütün bu hadiselerde ne sihir, ne de ilahî bir güç vardır. Canavara kargı, ala doğana ok kullanılması tamamen akılcı ve stratejik yaklaşımdır. Bu yaklaşımı Dede Korkut’ta da görmekteyiz. Begil Bey’in oğlu babasından, düşmanı yenmek için uygun silah ve teçhizat istemektedir:

*“Altındaki al aygırı bana ver
Kan terletip koşturayım senin için
Yapısı sağlam demir giyimini bana ver
Yen yakalar diktireyim senin için
Kara çelik öz kılıcını bana ver
Birdenbire başlar keseyim senin için
Ak tüylü delici okunu bana ver
Erden ere geçireyim senen için”* (Ergin 2005: 171)

Bütün bu akılcı ve erdemli davranışlara benzer durum, Dede Korkut Hikâyelerinden *Dirse Han Oğlu Boğaç Han* ile *Kanlı Kocaoğlu Kanturalı* hikâyelerinde de görmekteyiz. Boğaç’ın “fikrederek” düşmanını yenmesi böylesi bir durumdur:

“Oğlan yumruğu ile boğanın alnına kıyasıya tutup vurdu. Boğa geri geri gitti. Boğa oğlana sürdü geldi. Oğlan yine boğanın alnına yumruğu ile sert vurdu. Oğlan bu sefer boğanın alnına yumruğunu dayadı, sürdü meydanın başına çıkardı. Boğa ile oğlan bir hamlede çekiştiler... Ne oğlan yener, ne boğa yener. Oğlan fikreyledi, der: Bir dama direk vururlar, o dama destek olur, ben bunun alnına niye destek oluyorum, duruyorum dedi. Oğlan boğanın alnından yumruğunu giderdi, yolundan savuldu. Boğa ayaküstünde duramadı, düştü tepesinin üstüne yıkıldı...” (Ergin 2005: 25)

Benzer durum Kan Turalı’da da vardır. Boğa ile mücadele eden Kan Turalı; “*bu dünyayı erenler akılla bulmuştur*” demesi, Dede Korkut Hikâyelerinin akılcılık hususuna ne derece ehemmiyet verdiklerinin açık bir ifadesidir:

“Ne boğa yener, ne Kan Turalı yener. Kut kut boğa solumağa başladı. Ağzı köpüklendi. Kan Turalı der: Bu dünyayı erenler akıl ile bulmuşlardır, bunun önünden sıçrayayım, ne hünerim var ise ardında göstereyim dedi. Adı güzel Muhammed’e salâvat getirdi, boğanın önünden savruldu. Boğa boynuzu üzerine dikildi. Kuyruğundan üç kere kaldırıp yere attı. Kemikleri hurdahaş oldu...” (Ergin 2005: 130)

Her iki hikâyede de akıl gücünün kullanılmasıyla insandan daha güçlü olan bir varlığın yenilmesi konu edilmiştir. Oğlanın bir an için durup, “*bir dama direk vururlar, o dama destek olur*” şeklinde düşünmesi, boğanın sonunu getirmek için atılan ilk adımdır. Her iki hikâyede de bu düşünüşünün verilmesi, çok derin bir tecrübenin varlığına delalettir. Çoğu zaman düşmanı güçlü kılan ve onu ayakta tutan karşıt gücün tutumudur. Bu tutum, bazen de

düşmanın varlığının sebebi olur.⁵ Nitekim uzak doğu dövüş sporlarının temeli de bu esasa dayanır. Kişi kendi gücünü kullanmaktan ziyade rakibinin kuvvetinden istifade ederek onu yenmeye çalışır. Dolayısıyla rakibin fiziksel güçlü olması bir avantaja dönüştürülür. Saldıran bir rakibi saldırı istikametine çekmek, onun dengesini alt üst etmektir. Boğaç ve Kan Turalı da bunu yapmıştır. Boğaç Han hikâyesinde boğanın yenilgiye uğratılması daha gerçekçidir. Dengesini yitiren boğayı hemen bıçağı ile boğazlar. Kanturalı'da ise bu durum abartılmıştır. Kanturalı, boğanın kuyruğundan tutar ve var gücüyle birkaç defa yere çarparak "hurdahaş" eder. Nitekim bu abartı Kanturalı'nın yumruğu ile dövüştüğü aslanı ve deveyi yenmesinde de görülmektedir. Bu tarz abartılar, kahramanlık hikâyelerinde olağan karşılanmalıdır.

Yöntem

Bu çalışmada karşılaştırmalı nitel yöntem kullanılmıştır. Mukayeseyi yaparken C. G. Jung'un psikoloji dünyasına kazandırdığı "arketip" kavramı üzerinde kısa bir değerlendirmede bulunulacaktır. Bu değerlendirmede kolektif bilinçaltının günümüz yazarlarına nasıl yansıdığını göstermesi bakımından Türk İstiklal Marşı örnek gösterilecektir.

Çalışmada Türk ve Yunan halkının kolektif bilinçaltından süzülüp gelen mitolojik temalar karşılaştırılırken her iki toplumun mitolojik eserlerinden hareketle karşılaştıkları problemleri erdemlilik ve akılcılık açısından meseleleri nasıl çözümledikleri mukayeseye edilecektir. Mukayeseye esas olarak;

- Türklerin yazılı metinlerinden Orhun Abideleri ve Oğuz Kağan Destanı erdemlilik ve akılcılık üzerinden değerlendirilecektir.
- Dede Korkut Hikâyelerinin sekizincisi olan "Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Destanı" veya "Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması" başlıklı hikâyesi ile Odyssea'nın dokuzuncu bölümünde geçen "Tepegöz" karşılaştırılacaktır.

Veri Toplama Aracı (Alt Başlık)

Türk destanları, Orhun Abideleri, Dede Korkut Hikâyeleri ve Odyssea adlı eserler veri olarak değerlendirilecektir.

Verilerin Analizi (Alt Başlık)

Türk destanları, Orhun Abideleri, Dede Korkut Hikâyeleri ve Odyssea adlı eserler mukayeseli olarak analiz edilecektir.

Bulgular

- C. G. Jung'un arketipler konusu, bir toplumun kolektif bilinçaltını çözümlemede ipuçları vermektedir. Günümüzde yazılmış bir edebi eserde bile bu kolektif bilincin yansıdığını görmekteyiz. Özellikle Türk İstiklal Marşı buna örnektir.
- Ulusların anonim eserleri kolektif bilinçaltının sorgulanmasında önemli rol oynamaktadır. Bu açıdan Türklerin yazılı ve sözlü kaynaklarında açları doyurmak, çıplakları giydirmek, düşmanını aşağılamamak, onun akıbetine üzülme gibi erdemli davranışların yanı sıra danışarak problemleri çözmek, düşmanın gücünü sınamak gibi akılcı yöntemleri

⁵ Çoğu zaman düşmanımızı güçlü kılan bizim mesajını Oğuz'da görürüz. Periler Tepegöz'ü bir boğa içerisinde getirip ortaya koymuşlardır. Boğanın içerisinde ne olduğunu merak edenler, onu taşıyarak veya tekmeleyerek öğrenmek isteyeceklerdir. Fakat boğaya tekme vurdukça, boğanın içindeki de büyümüştür. Sonunda Tepegöz ortaya çıkar. Oğuz'un sorunu çözmeye yönelik bu tepme ve itme tavrı sorunun büyütme ve dünyanın kendisine düşman etmekten başka bir işe yaramamıştır. (Korkmaz 2008: 70)

kullandıkları görülmektedir. Aynı değerlendirme yöntemini Odysseia için yaptığımızda, düşmanını küçümseyen, yenilgisini alaya alan, akılcılık yönüyle abartıya kaçan yönleri tespit edilmektedir. Dede Korkut'ta erdemli davranışlar ön plana çıkartılırken *Odysseia*'da bu durum nispeten zayıf kalmaktadır. Ayrıca bu durum, karşılaşılan sıkıntıların çözüm yolları da akılcılık açısından değerlendirildiğinde Türk destanları daha gerçekçi çözümler bulduğu görülmektedir.

- c. Bu iki kaynağın her iki toplumun seciye farklılıklarını ortaya koyması bakımından da önemlidir. Günümüzde her iki toplumun karşılaşılan problemler karşısında ortaya koydukları tepkiler, bu seciye farklılığına göre olduğu gözlemlenmektedir. Bu açıdan daha geniş çalışmaların yapılması faydalı olacaktır.

Sonuç ve Tartışma

Mustafa Cemiloğlu; yetişmiş insanda gözlemlemek istediğimiz en önemli şeyin "*erdemli davranış*" olduğunu ifade ederken erdemli davranış; olumlu değerler içeren, ahlak ilkelerine uygun, güven veren hareket tarzı olarak tanımlar. (Cemiloğlu 2020: 21) Türk destanlarında ve hikâyelerinde tespit ettiğimiz bu erdemli davranışlardan hareketle, bütün bir Türk toplumunun tarih boyunca erdemli davranışlar konusunda bilinçli bir eğitime tabi tutulduklarını ifade etmemiz mümkündür. Dede Korkut Hikâyelerinde akılcılık ve erdemlilik ile ilgili vereceğimiz örnekler şüphesiz bunlarla sınırlı değildir. Çocuğun doğumundan yetiştirilmesine, toplumun içindeki davranışlarından insanların hadiseler karşısındaki tutumuna kadar daha birçok konuyu ele almak mümkündür. Ayrıca birer derin bilgi kaynağı olan atasözlerinin yeri geldikçe konular arasına serpiştirilmesi, Dede Korkut hikâyelerinin başlı başına bir akıl hazinesi olduğuna işaret eder. Asırların acı tecrübeleri ve bu tecrübeler karşısında aklın, düşüncenin arketipsel bilge kişisi olarak karşımıza çıkan Dede Korkut'u, sadece döneminin değil günümüzün sorunları karşısında akıllı ve düşünceli merkeze almak konusunda Türk ulusuna önderlik etmeyi sürdürmektedir. O, bir yönüyle kitlesel şuur altını oluşturan derin kültürel kodların somutlaşmış bir örneğini teşkil eder. Jung'un Bilge Kişi arketipini simgeleyen Dede Korkut veya Korkut Ata, Oğuz boylarının güçlükler karşısındaki hayat kaynağıdır. Bu hayat kaynağının asırlar sonra yedi düvel veya tek dişi kalmış canavara karşı, bir Oğuz modeli olarak Atatürk'ü çıkartması tesadüf değildir.

Kaynakça

- Banarlı, Nihat Sami (1971). Resimli Türk Edebiyatı Tarihi. Cilt I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Ergin, Muharrem (2005). Dede Korkut Kitabı, Boğaz içi yay. 33. Bas. Ağustos 2005, İstanbul.
- Ergin, Muharrem (2008). Orhun Abideleri, Boğaziçi Yayınları, 41. Baskı, Ağustos, İstanbul.
- Homeros, 1999. İlyada Destanı, çev. Azra Erhat – A. Kadir, 11. basım, Can Yay. Ankara.
- Cemiloğlu, Mustafa (2020). *Türk Dili ve Edebiyatı Dersinde Değerler Öğretimi*. Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi (İjhar), Yıl 4, Sayı 3, Prof. Dr. Şeref Kara Özel Sayısı, (17-23) <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/977056>
- Korkmaz, Ramazan (2008). *Arketipsel Sembolizm Açısından Dede Korkut Anlatılarındaki Yüce – Birey ve Alp – Bilge Tipi*, Editör: Zeki Akçam, Türk Dil ve Kültürünün En Eski Dönemleri Tarihi Gelişme Çizgisi Kıbrıs'a Ulaşması Bugünkü Durumu Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri, Girne Amerikan Üniversitesi 23 – 25 Mayıs 2005, Girne.

Okuyucu, Cihan (1995). *Manas Destanı'nda Konu, Tip ve Motif Bakımından Umumi Bir Bakış; Manas Destanı, Manas Destanı'nın 1000. Yılı Paneli*, Editör: Abdülkadir Yuvalı, Türk Dünyası Araştırmaları Merkezi Yayınları, Erciyes Üniversitesi Mat., Kayseri.

Extended Abstract

The contemporary art critics while studying the works of arts usually attach great importance to aspects related to archetypes. Epics, legends and fairy tales which contain mythological (mythological) elements create valuable resources for archetype literature. The term of "archetype" that Jung brings to the psychology world pertains to a collective unconsciousness. Hence, the background of a collective behaviour consists of the traces that an event occurred in the past had already left in the public memory. For instance, a seven headed monster included in a myth is a mythological element symbolized by the scary days in the past. A myth may leach into a text written in a modern age in that its author is unaware of. For example, we may find a lot of mythological elements that represent the collective conscience in the Turkish National Anthem (in İstiklal Marşı). In the poem, while the statement of "the last heart that is burning" refers to the extinct "furnace" which is a great sin in the old Shamanistic belief, and the statement of "single-fanged monster" refers to "Tepegöz" monster, and that of "I shall tear mountains apart" refers to "Ergenekon" whose iron mountains had already melted, the statement of "steel wall-armored" seems to the difficulty that Oghuz has. Both the Turks and Greeks being important nations of history, have their own rich literature backgrounds. By carrying out comparative studies on the epic works belonging to these two nations it is possible to reach at various results. Probably the most striking one among these results is related to determining their general levels of attitude towards various events. The comparison method will be applied in order to attain the desired results. In this study, the rational attitude adopted by the Turkish nation against towards various events will be underlined through the comparative method with the help of the Greeks epic Iliad and Odyssey. When Turkish epics are compared with Iliad and Odyssey, the existed life style seems to be more natural, humanistic and democratic. There is not any gap regarding the differences in modus vivendi between Khan and citizen. The thing that makes heros superior from other people is to virtuously behave. In order to be able to obtain this superior footing, people has to overcome a difficulty that bothers the society, but, it has not to proud of this. Moreover, it has to both protect and feed the poor, and has to clothe naked people. Oghuz Khan sorrows the deplorableness of his enemy after which he has already dispatched him . However, the warriors who make Tepegöz blind in Odyssey ridicule his situation . The stories of Dede Korkut entitled "The Epic That Basat Kills Tepegöz" being in Chapter 8 or "The Pillaging The House of Salur Kazan" generally seem to Odyssey. But, its different side is to form a consultative committee for killing Tepegöz. In Turkish epics and stories, the problems encountered are tried to solve by reason.

In this study, the comparative method is used. While comparing, it will be made a brief evaluation of the notion of "archetype" brought to psychology world by C. G. Jung. In this evaluation, The Turkish National Anthem will be cited as an example for proving how the collective unconsciousness reflects today's authors.

In this study, while comparing the mythological themes which are filtered from the collective unconsciousness of Turkish and Greek nations, on the other hand, based upon the mythological works of both nations, it will be compared how they can solve the problems that they are faced with in terms of virtuousness and rationalism.

As the base of the comparison;

- c. Orkhon Monuments and The Epic of Oghuz Khan being the scripts of Turks will be evaluated through the virtuousness and rationalism.
- d. The stories of Dede Korkut entitled "The Epic That Basat Kills Tepegöz" being in Chapter 8 or "The Pillaging The House of Salur Kazan" will be compared with "Tepegöz" mentioned on the Chapter 9 in Odyssey.

Findings

- d. The matter of archetypes of C. G. Jung clues in analysis of a society's collective unconsciousness. It is seen that this collective conscience reflects even in a literary work written today. Turkish National Anthem especially is a good example for this issue.
- e. The anonymous works of the nations play an important role for the investigation of collective unconsciousness. From this point of view, it is obvious that the Turks use the rationalistic methods like to solve the problems by negotiating, to measure the enemy's strength with as well as that they have virtuous attitudes like to feed the poor, to clothe the naked people, not to humiliate the enemy, to sorrow the deplorableness of the enemy as is also understood from both their oral and written sources. When the same evaluation method is used for Odyssey, it is determined that in terms of rationalism, there are exaggerated sides like to underestimate the enemy and to ridicule his defeat. While the virtuous attitudes in Dede Korkut bring into prominence, this situation is relatively weak in *Odysseia*. Also, when the solutions of the problems that are faced with are evaluated with regards to rationalism, it is seen that Turkish epics find more realistic solutions.
- f. These two works are so important to reveal the differences of character of both nations. It is observed that today, the reactions of both nations against the problems that they are confronted with are related to these differences of character. In this regard, it will be helpful to make the larger studies.

Conclusion

With reference to these virtuous attitudes that we have already determined in both Turkish epics and stories, it is possible to state that entire Turkish nation was consciously trained in the matter of virtuous attitudes throughout history. It is not undoubtedly limited that the examples given to rationalism and virtuousness in Dede Korkut Stories. It is possible to discuss on many more subjects such as from the birth of the child to its upbringing, and from the people's behaviours to its attitudes towards events in the society. Also, when the occasion arises, the interpersions of proverbs being a deep source of information among the subjects is a sign that Dede Korkut stories are the mind treasures all by themselves. Dede Korkut who appears before us as an archetypal wise man of the mind and idea towards the unpleasant experiences of the centuries still keeps leading to Turkish nation with respect to centring mind and idea against not only the problems of his era but also today's problems. In one regard, he is an embodiment of deep cultural codes that generate mass subconscious. Dede Korkut or Korkut Ata who symbolizes an archetypal Wise Man of Jung is a life source of Oghuz tribes under difficulties. It is incoincidence that, after centuries, this life source puts Atatürk up as an Oghuz model against the great powers or the single-fanged monster.

Çatışma Beyanı

Bu alışma, hiçbir maddi çıkar beklentisi olmaksızın, sadece akademik çalışmalara katkı sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Yapılan alışma akademik etik değerlere ve ölçütlere göre yapılmıştır.

Yayın Etiėi Beyanı

Bu makalenin planlanmasından, uygulanmasına, verilerin toplanmasından verilerin analizine kadar olan tüm süreçte “Yükseköėretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiėi Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiėine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Bu alışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.